

Órigenész az eucharisziáról¹

SOMOS RÓBERT

Abstract

Discussing the Last Supper Origen emphasizes the symbolic character of the bread and wine in his *Commentary on Matthew*. Bread and wine are nourishments, more precisely, spiritual nourishments, teachings delivered by the Logos-Christ. There is a hierarchy between the bread and wine, because the bread is connected to the ethical level of the teaching available to the Jews and Pagans, while the wine is reserved for the Christians who know the mystery of Jesus. The symbolic character of the Eucharist is not a simple conventional link between the natural nourishment and teaching but the physical bread and wine possess active divine power working according to the plan of providence.

Keywords: *Origen, Eucharist, teaching, symbol, divine power.*

Kulcsszavak: *Órigenész, eucharisztia, tanítás, szimbólum, isteni erő.*

Órigenésznek az eucharisziáról vallott nézeteit a szakirodalom általában két-féleképpen közelíti meg. Az egyik a történeti megközelítés, amely az áldozat, a hálaadás, a húsvéti áldozat tematikáját dolgozza fel mindenekelőtt, különös tekintettel az ószövetségi előzményekre és azok ama interpretációira, amelyek Órigenészre is hatottak. Robert Daly és Jean Laporte tanulmányai tartoznak ide, amelyek különösen a Philón-hatás tényét emelik ki,² és „konceptuális

---

SOMOS RÓBERT a Pécsi Tudományegyetem BTK Filozófia Tanszékének egyetemi tanára, a Patrisztika Központ vezetője, az MTA doktora; somos.robort@pte.hu

¹ Írásom korábbi változata előadásként hangzott el Nyíregyházán 2018. június 7-én, az eucharisziáról szóló szimpóziumon a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és a Magyar Patrisztikai Társaság Debrecen-Nyíregyházi csoportjának szervezésében. A szöveg véglegesítése során segítségemre volt az NKFI 128321 sz. pályázat. Azokat a fordításszövegeket, amelyeknél nem szerepel a fordító neve, én készítettem.

² ROBERT J. DALY: Sacrifice in Origen, *Studia Patristica* 2 (1972) 125–129. JEAN LAPORTE: Philonic Models of Eucharistia in the Eucharist in Origen, *Laval théologique et philosophique* 42 (1986) 71–91. [doi: <https://doi.org/10.1111/j.1741-2005.2006.00136.x>]

azonosságról”, illetve „philóni modellről” beszélnek az órigenészi eucharisztia-felfogás kapcsán.³ A másik megközelítés, amelynek legkiválóbb képviselője a 2008-ban elhunyt innsbrucki jezsuita professzor, Lothar Lies volt, a szűkebb, teológiai értelemben vett eucharisztia témáját állítja a centrumba, bár természetesen ismeri az előbb említett szerzők műveit, idézi őket, és támaszkodik eredményeikre.⁴ Lies életműve összességében is erősen az eucharisztia teológiai jelentőségének felmutatása és annak vizsgálata jegyében értelmezhető,⁵ és lévén egyben Órigenész-szakértő,⁶ nem meglepő módon ő kínálja a legrészletesebb elemzéseket is az alexandriai mester eucharisziáival kapcsolatos nézeteiről.⁷

Mindkét megközelítés fontos és megkerülhetetlen, bár a „philóni modell” vagy a Philónnal való „konceptuális azonosság” megfogalmazás nyilvánvalóan anakronisztikus a szoros értelemben vett eucharisztia kapcsán, ahogyan az is, ha a tridenti zsinat eucharisziáról szóló határozata szolgál zsinórmértékül Órigenész álláspontjának értékeléséhez. Az egymástól jól megkülönböztethető két vizsgálati stratégia eredménye ettől függetlenül nagy vonalakban összecseng, ez pedig abban foglalható össze, hogy Órigenész az eucharisziát erősen spiritualizálja. Mint ismeretes, Philón Tóra-magyarázatai allegorikus jellegűek, és vonatkozik ez a kultikus áldozatról szóló szövegek interpretációira is. Az áldozatokról szólva Órigenész ezeket a philóni magyarázatokat, továbbá az ószövetségi személy- és helynevek philóni interpretációit átveszi. Teszi ezt direkt módon, például az erényekre vonatkoztatva⁸ vagy áttranszponálva az áldozat krisztológiai interpretációi során. Ami pedig a teológiai kiindulópontú vizsgálódást illeti, Lothar Lies már az 1978-ban megjelent könyvének címében jelzi ezt az órigenészi spiritualizáló tendenciát: *Wort und Eucharistie bei Origenes. Zur Spiritualisierungstendenz des Eucharistieverständnisses*.

---

³ Lásd Jean Laporte tanulmányának címét és a 72. oldalt.

⁴ Fontosabb, eucharisziáról szóló munkái: LOTHAR LIES: *Wort und Eucharistie bei Origenes. Zur Spiritualisierungstendenz des Eucharistieverständnisses*, Tyrolia, Innsbruck, 1978; LOTHAR LIES: *Bedankte Berufung. Zur eucharistischen Struktur der ignatianischen Exerzitien*, Tyrolia, Innsbruck, 2007.

⁵ LOTHAR LIES: *Eucharistie in Ökumenischer Verantwortung*, Styria, Graz – Wien – Köln, 1996. LOTHAR LIES: *Die Sakramente der Kirche*, Tyrolia, Innsbruck, 2004.

⁶ Lásd monográfiáját Órigenész rendszeres teológiai munkájáról: LOTHAR LIES: *Origenes' „Peri archon”. Ein undogmatische Dogmatik*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1992.

⁷ Eredményeit elfogadja HENRI CROUZEL: *Origène*, Sycomore, Paris, 1985, 294–298.

⁸ Például a „váll” a „munkának” felel meg (*HomLev VI,3*).

Dolgozatomban először arra a kérdésre keresem a választ, vajon van-e egyetlen vagy néhány órigenészi kulcsszövegünk a szűkebb értelemben vett eucharisziáról. Több ok miatt is fontos az eucharisziával kapcsolatba hozható szövegek között egyfajta hierarchiát megállapítani, és kulcsszövegeket találni. Egyrészt ez teszi lehetővé az áldozattal kapcsolatos számos, olykor egymásnak ellentmondónak tűnő órigenészi szöveg kezelését. Másrészt látnunk kell, hogy az *eucharisztia* szó *De oratione*-beli definíciója nem igazán visz közelebb a szoros értelemben vett eucharisztia megértéséhez. Ez így szól: „[...] A »hálaadás« pedig az Istentől kapott jótétemények imával történő elismerése akár úgy, hogy hálát adunk a kapott nagy adományért, akár úgy, hogy felismerjük nagyságát a jótéteménynek, amelyben részesültünk.”⁹ Jellemző módon, amikor Órigenész példát keres a hálaadásra a Szentírásban, megvilágítandó az *eucharisztia* kifejezés értelmét, nem a tanítványokkal elköltött vacsorán elhangzott szavakat idézi fel, hanem a Mt 11,25 szövegét: „Áldalak téged, Atyám, menny és föld ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek.” A következőt fűzi hozzá: „Az »áldalak« kifejezés ugyanis ugyanazt jelenti, mint a »hálát adok neked«.”¹⁰

Ami a kulcsszövegek kérdését illeti, úgy gondolom, abból kell kiindulni, hogy a szinoptikusoknál tárgyalt utolsó vacsora témája, a szűkebb értelemben vett eucharisztia hol válik külön vizsgálat tárgyává. Ha találunk ezekkel a szöveghelyekkel foglalkozó elméleti vagy kommentáló órigenészi munkát, akkor ezek képezhetik a megfelelő kiindulópontot értelmezésünk számára. Úgy vélem, vannak ilyen szövegek. A legfontosabb a Máté evangéliumához írt, meglehetősen romos állapotban ránk maradt kommentár, valamint a *János-evangélium Kommentár* utolsó könyve.

Ismeretes, hogy a szinoptikusok az utolsó vacsora kapcsán tárgyalják az eucharisziát, míg János 6. fejezete korábbra teszi magát a vacsorát. Órigenésznek a szinoptikusok közül a Máté-evangéliumról maradt fenn kommentárja, de a görög eredeti 17. könyve csak Máté 22. fejezetéig jut el, és az úgynevezett *Commentariorum Series* a 22.-től a 27. fejezetig bezárólag tartalmazza a latin fordítását, amelynek eredetiségével kapcsolatban nincsenek kétségek.

A János-evangélium 6. fejezetének órigenészi kommentárja nem maradt ránk, a kommentár fennmaradt 13. könyve még a 4. fejezetnél jár, a következő

---

⁹ *De oratione* 14,2. Vanyó László fordítása módosítással (ÓRIGENÉSZ: *Az imádságról és a vértanúságról*, Szent István Társulat, Budapest, 1997, 76.)

¹⁰ *De oratione* 14,5. A szövegben az „áldalak” görög megfelelője *exhomologumai*, a „hálát adok” kifejezése pedig *eukharisztó*.

reánk maradt 19. könyv pedig már János 8. fejezetét tárgyalja. A 32. könyv ugyanakkor elbeszéli a tanítványokkal elköltött utolsó vacsora eseményeit, de – mint ismeretes – itt nincs szó magáról az eucharisziáról, ezért csak másodlagos információkat szerezhetünk a szövegből. Az utolsó, 39. Lukács-homília nem jut el az evangélium 22,19–20 részig, ahol Lukács az eucharisziát tárgyalja. Az eucharisztia alapítását bemutató 1Korintusiakhoz írt levél 11,23–25 verseinek órigenészi értelmezése szintén nem maradt fenn a catenák között sem; a 10,6 és a 12,3 közötti szövegek nem állnak rendelkezésünkre.

Természetesen rengeteg utalást találunk az eucharisziára Órigenész egyéb műveiben is, hiszen szinte az összes ószövetségi kultikus áldozatról szóló szöveget – különösen a Leviták könyvét – Órigenész Krisztus áldozatára vonatkoztatja, továbbá a húsvétal kapcsolatos szövegek, valamint *Az imádságról* szóló értekezés is a szűkebb vagy tágabb értelemben vett eucharisziához kapcsolható. Ezekben találunk utalásokat a szoros értelemben vett eucharisziára is. Ezeken túl a 37. zsoltárhoz írt második homíliában, a Kivonulás könyvéhez, a Számok könyvéhez, Józsué könyvéhez készült prédikációkban, valamint a *Kelszosz ellen* írt vitairatban érinti Órigenész a szoros értelemben vett eucharisztia témáját. Mégis, amennyiben a szövegek között szükséges egyfajta hierarchiát megállapítanunk azért, hogy lássuk, mi is a szűkebb értelemben vett eucharisziával kapcsolatban a direkt módon ide vonatkozó szöveg és alapgondolat, és mik azok a szempontok, amelyek magyarázzák azt, hogy tényleg ez az alapgondolat, illetve mik képezik a – zenei nyelven szólva – melléktémát, ezeket az egyéb megnyilatkozásokat másodlagos jelentőségűnek kell tekintenünk. Azért kell így tennünk az utóbbiak esetében, mert vagy nem magára a szoros értelemben vett eucharisztia elemzésére irányulnak, és inkább futó megjegyzések, vagy pedig hagyományos nézeteket közvetítenek a hallgatóság felé.

I. A LATIN NYELVŰ KULCSSZÖVEG.

*COMMENTARIORUM SERIES IN MATTHEUM 85–86.*¹¹

Láthatóan a fő forrásunk a *Commentariorum Series*, hiszen ez az egyedüli szövegünk, amely direkt módon magyarázza Jézus Krisztus hálaadó és tanítványainak

---

¹¹ *Matthäuseklärung. II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum Series. Origenes Werke XI. Band. GCS 40. Herausgeben von ERICH KLOSTERMANN unter Mitwirkung von ERNST BENZ, 2. Bearbeitete Auflage Ursula Treu, Akademie Verlag, Berlin, 1976, 196–200.*

az emlékezést előíró szavait az utolsó vacsorán. Órigenész idős korában írott műről van szó, ennek is azon részéről, amely csak latin fordításban maradt ránk. Mik ennek a szövegnek a főbb állításai?

1. „Az a kenyér, amelyet az Isten Ige a maga testének mond, a lelkek tápláló beszéde, az Isten Igéből eredő beszéd [...]” (*verbum de deo verbo procedens*) és a mennyei kenyérből való kenyér (*panis de pane caelesti*). A gondolatot később megerősíti Órigenész: „Tehát nem azt a kezébe vett látható kenyeret (*panem visibilem*) mondta az Isten Ige a maga testének, hanem az igét (*verbum*), ami misztériuma szerint (*in cuius mysterio*) volt ama megtörendő kenyér.”

2. „Az az ital pedig, amelyet az Isten Ige a maga vérének mond, a szívet kiváltképp fölvidítő, erős innivaló, amely abban a kehelyben van, amelyről ezt mondja az Írás: *csordultig töltött kehelyed mily fölvidítő!*¹² És ez az ital annak az igazi szőlőtőnek a termése, amelyről ezt mondja: *én vagyok az igazi szőlőtő,*¹³ és ama szőlőfürt vére, aki a szenvedés borsajtójából kicsorgó italt kínálta fel [...]” Itt is történik egy megerősítés: „[...] nem a maga látható vérét mondta annak az itálnak (*nec potum illum visibilem sanguinem suum*), hanem az igét, ami misztériuma szerint (*verbum in cuius mysterio*) volt ama kiontásra kerülő ital.” És egyfajta költői kérdésként foglalja össze az alaptanítást: „Ugyanis mi más lehetne az Isten Ige teste vagy vére, mint az ige, amely táplál, és az ige, amely fölvidítja a szívet?” Krisztus tehát Logoszként nyilatkozik az utolsó vacsorán – amint azt Lothar Lies is hangsúlyozza¹⁴ –, és a kenyér, illetve vér az Ige szava, tanítása, a Logoszból mint közvetítő Értelemből eredő értelem, értelmes szóbeli tanítás. Szeretném kiemelni, hogy ezen a ponton Órigenész a Zsoltár 22,5 verset idézi: *csordultig töltött kehelyed mily fölvidítő!* Az igazi kulcsszöveg azonban a Zsoltár 103,15 a Septuaginta szerint: *bor, amely felvidítja az ember szívét* [...] *kenyér, amely erősíti az ember szívét* (οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου [...] καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει.). Ez a vers Órigenésznek egyik kedvenc fordulata, legalább harminc alkalommal idézi szövegeiben, és szinte mindig a tanítást mint isteni táplálékot jelzi vele. Nyilvánvalóan összekapcsolja ezt János eucharisztiantanításával, hiszen Jézus önmagáról adott nyilatkozatai közül ezeket is idézi a *János-evangélium Kommentárja* első könyvében: „Ezt olvastuk: *én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám pedig a szőlőműves*, és azután pedig:

---

¹² Zsolt 22,5. (Itt és a továbbiakban kiemelés – S. R.)

¹³ Jn 15,1.

¹⁴ LOTHAR LIES: Die dreigestaltige Eucharistieauffassung nach SerMT 85 u. 86, *Origeniana secunda. Second colloque international des études origéniennes, Bari, 20-23 Septembre 1977.* Textes rassemblés par HENRI CROUZEL, ANTONIO QUARARELLI, Ateneo, Roma, (Quaderni di “Vetera Christianorum” 15.) 1980, 205.

én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők. Mindezekhez hozzászámíthatjuk a következőt: *én vagyok az élet kenyere, sőt ezt is: én vagyok az éltető kenyér, amely a mennyből szállt le, és életet ad a világnak.*¹⁵

3. A *Commentarium Series* harmadik fő állítása a kenyér és a bor viszonyára vonatkozik. Órigenész úgy találja, hogy fölmerül itt egy kérdés:

„Miért is nem mondta azt, hogy »ez az én testem, az új szövetségé« ugyanúgy, ahogy azt mondta: *ez az én vérem, az új szövetségé?* Mert a kenyér az az igazságosság igéje, amellyel az étkező lelkek táplálkoznak, az ital pedig Krisztusnak az ő születése és szenvedése misztériuma szerint való ismerete, ennek az igéje. Mint-hogy tehát Isten szövetsége Krisztus szenvedésének véérébe helyzetetett számunkra, hogy amikor hisszük, miszerint Isten Fia test szerint született és szenvedett, üdvözüljünk, nem pedig az igazságosságba, amelyet önmagában birtokolva, a Krisztus szenvedésében való hit nélkül nem lehetséges üdvözülni, épp ezért csak a kehely kapcsán van erről szó: *ez az új szövetség kelyhe.*”¹⁶

Órigenész tehát itt egy hierarchiát állapít meg a kenyér és a bor között, és úgy tűnik, a kenyér mint táplálék lehet a még nem teljesen keresztény, ám jó erkölcsű ember étke is, a bor viszont a keresztény tanítás fő elemének, Isten Fia megtestesülésének ismerete, ami az üdvözülés feltétele. Ezen a ponton nem világos, vajon „az igazságosság igéje” (*verbum iustitiae*) a zsidó törvényekre utal-e, ezeknek a szellemi értelemben vett betartásukra, avagy arra az igazságosságra, amelynek kezdeményeivel születik minden ember, és e kezdemények ápolása révén eljut egy teisztikus felfogáshoz, egy természetes teológiához. Órigenész – szokásához híven – itt is az Isten felé haladás dinamikus jellegét hangsúlyozza a kenyér és a bor megkülönböztetésével.

2. A GÖRÖG NYELVŰ KULCSSZÖVEG. ÓRIGENÉSZ: *COMMMT XI, 14.*¹⁷

A második számú kulcsszövegünk a *Máté-kommentár* 11. könyvéből való. A vizsgált vers a Mt 15,11: *nem az teszi tisztátalanná az embert, ami bemegy a*

---

¹⁵ *CommJo* I,130–131. A János-evangélium eucharisztikus beszédét a *De oratione* 27,4 is a tápláló Ige, azaz a tanítás befogadásaként értelmezi.

¹⁶ Vö. Lk 22,20.

¹⁷ *Matthäuserklärung. I. Die griechisch erhaltenen Tomoi. Origenes Werke* X. Band. GCS 40. Herausgeben von ERICH KLOSTERMANN, Hinrische Buchhandlung, Leipzig, 1935, 57,17–58,9.

szájába. E kijelentés kapcsán vetődik fel a kérdés, vajon az eucharisztia során elfogyasztott kenyér és bor tisztává teszi-e az embert. Órigenész válasza az, hogy ez nem történik meg automatikusan:

„Ahogyan nem az étel, hanem a kétség ellenére evő lelkiismerete szennyezi be azt, aki eszik [...] és ahogyan a szennyes és hitetlen számára egyetlen étel sem tiszta önmagában véve, hanem az ő szennyes és hitetlen mivolta vonatkozásában az, ugyanúgy az Isten Igéje és az imádság által¹⁸ történő megszentelődés sem egyedül az alkalmazott szó révén történik. Ha ugyanis így lenne, azt is megszentelné, aki az Úrhoz méltatlanul eszik,¹⁹ és az étel folytán senki sem lenne beteg, gyengélkedő és halott, pedig valami ilyesmit állít Pál itt: *ezért van köztetek sok beteg és gyengélkedő, és elég sokan meghaltak.*²⁰ Mármost az Úr kenyere az azt fogyasztó számára akkor hasznos, ha makulátlan elmével és tiszta lelkiismerettel veszi azt át. Így aztán nem az absztinencia miatt – azaz amiatt, hogy egyszerűen nem eszünk – nélkülözünk valamiféle jót, amikor nem eszünk az Isten Igéje és az imádság által²¹ megszentelt kenyérből, és nem is az evés folytán bővelkedünk valamiféle jóban. A nélkülözés oka ugyanis a rossz és a bűnök, a bővelkedés pedig az igazságosság és a helyes magatartás [...]. Ha pedig *mindaz, ami bemegy a szájba, a gyomorba kerül, aztán meg az árnyékszékre hullik,*²² az Isten Igéje és az imádság által²³ megszentelt kenyér a maga anyagi mivoltában szintén a gyomorba kerül, aztán meg az árnyékszékre hullik. A hozzá kapcsolódó imádság folytán pedig a hit mértéke szerint²⁴ válik hasznossá, és teszi lehetővé az elme tiszta pillantását, amely meglátja, mi a hasznos. Ennyit hát a képletes és szimbolikus testről!”

Ez a szöveg Pálnak a Korintusiakhoz írt első levelében, az úrvacsora helyes megünneplése kapcsán megfogalmazott figyelmeztetését hangsúlyozza. Szinte provokatív módon idézi be a Máté 15,17 versében található ama Jézusmondást, ami az étkezési tilalmak kapcsán az árnyékszékemlegeti. Órigenész kiemeli, hogy a kenyér és a bor elfogyasztása önmagában nem elégséges feltétele a megszentelődésnek, sőt, még a papnak Jézus Krisztus szavait megismétlő áldása sem elegendő ehhez, hanem a hívő lelkiismeretes imája is szükséges az

---

¹⁸ Vö. 1Tim 4,5.

¹⁹ Vö. 1Kor 11,27.

²⁰ 1Kor 11,30.

²¹ Vö. 1Kor 8,8.

²² Mt 15,17.

²³ Vö. 1Tim 4,5.

²⁴ Vö. Róm 12,6.

üdvös hatáshoz. A hívő önmagára irányuló belátása különböző mértékű lehet, és ennek megfelelően az üdvös hatás is egyénenként különböző. Órigenész a kenyér és a test kapcsán használja „az anyagi mivolt” (κατ’ αὐτὸ τὸ ὑλικόν) és „képletes és szimbolikus” (τοῦ τυπικοῦ καὶ συμβολικοῦ σώματος) kifejezéseket. Úgy gondolom, a *CommMtSeries* 85–86 szövegében többször is előforduló „mysterium” (*müsztérion*) kifejezés is a szimbolikus jellegre utal, arra, hogy a cselekedet mélyebb értelme a spirituális értelmezés során bomlik ki.²⁵ Teológiájával összhangban Isten és a hívő együttműködéseként egyénre szabotlan értelmezi Órigenész a megszentelődést. A keresztények nem egyformák, egyesek előrehaladottabbak Isten ismeretében, mások hátrébb tartanak ezen az úton, amely út – reményei szerint – az Istennel való tökéletes eggyé válásban, az átistenülésben csúcsonylik ki. Ez az ideális pozíció teszi lehetővé a folyamatos eucharisziát, amire a *Contra Celsum* szövege is utal:

„Ha pedig valaki mindezzel szemben a mi úrnapiaink, a felkészülés napjain, a húsvét vagy pünkösd napján történő dolgokra hivatkozna, erre azt kell válaszolni, hogy aki tökéletes, az mindig a természettől fogva Úr Istenige szavaiban, tetteiben és gondolataiban van, örökké az ő napjaiban él, és folyamatosan ünnepli az úrnapiját. Sőt, aki folyamatosan előkészíti önmagát az igazi életre, és eltávolodik a sokakat megtevesztő élvezetek életétől, és nem táplálja a hús-test törekvését, hanem sanyargatja testét és szolgásgba veti,²⁶ folyamatosan a felkészülés napját ünnepli. Amikor pedig még azt is megértettük, hogy *pászkáinkat, Krisztust föláldozták*, és úgy kell ünnepelnünk,²⁷ hogy az Ige hús-testét esszük, nincs olyan pillanat, amikor nincs pászka, amely »pászka« szó azt jelenti, »sike-

---

²⁵ Az Énekek éneke kommentárban (III,8,1), amikor arról van szó, hogy a menyasszony azt kéri, *erősítetek meg kenetekkel, támasszatok meg almafákkal, mert megsebzett a szeretet* (2,5), Órigenész utal az eucharisziára: „[...] a menyasszony [...] megpillantotta a bor házát, a vendégség és bölcsesség helyét, s ott misztériumának áldozatát és borral vegyített kelyhét, akkor mindezek feletti csodálatában és ámulatában, és mint aki megsebesült, kéri magukat a vőlegény barátait és társait, hogy erősítsék meg [...]” (Pesthy Monika fordítása apró változtatással. ÓRIGENÉSZ: *Kommentár az Énekek énekéhez*, Atlantisz, Budapest, 1993, 166.) A Rufinus fordításában szereplő *sacramentum* valószínűleg a *müsztérion* megfelelője, amellyel Órigenész arra utal, a bor misztériumának megpillantása okoz ámulatot a menyasszonyban. Az Órigenész munkájáról írt kommentárjában Christopher King kiemeli, miszerint „[...] világos, hogy nem fizikai értelemben beszél a vegyített borral telt kehelyről, hiszen a *kratér* a Vőlegény misztériumát tartalmazza. Jellegének – a benne kevert misztériumnak megfelelően – szelleminek kell lennie.” (CHRISTOPHER KING: *Origen on the Song of Songs as the Spirit of Scripture*, University Press, Oxford, 2005, 59.)

²⁶ Róm 8,6–7, 1Kor 9,27.

²⁷ 1Kor 5,7; Jn 6,52–56.

res átkelésért bemutatott áldozat».²⁸ Gondolatunkkal, minden szavunkkal és összes tettünkkel folyamatosan átkelünk az élet dolgaitól Istenhez, és az ő városába igyekszünk.»²⁹

A hívők közül számosan – ők azok, akik esetében a test nem áll teljes mértékben a racionális lélek ellenőrzése alatt – nem képesek erre az ideális folyamatos ünnepre. Ezért, mint mondja: „nem akarják vagy nem tudják így tölteni napjaikat, és ezért emlékeztetőül van szükségük az érzékelhető mintákra, nehogy teljesen eltévelyedjenek.»³⁰

Azt látjuk tehát, hogy az eucharisziával kapcsolatos legfontosabb órigenészi szövegek az eucharisztia spirituális jellegét hangsúlyozzák. Teszik ezt Pál nyomán a keresztény identitás leegyszerűsített felfogása ellen, amely az eucharisziából való fizikai részesezés automatikus megszentelő hatását vallja. Emellett Órigenész a görög misztériumokkal szemben is az eucharisztia spirituális jellegét vallja. A keresztényeket érő kannibalizmus vádjával szemben is azt hangoztatja, hogy Jézus szavai, miszerint *ha nem eszitek a testem és nem isszátok a vérem, nem lesz élet tibennetek, mert az én testem valóságos étel, és az én vérem valóságos ital* (Jn 6,53–54), átvitt értelemben veendő. ³¹ Ezek egyfelől a passióra utalnak – Krisztus vére ontására az emberekért – másfelől Krisztus vérének ivása „nemcsak a szentségek rítusakor” (*non solum sarcamentorum ritu*) történik, hanem máskor is, amikor tanítását magunkhoz vesszük.³²

3. JÁNOS-EVANGÉLIUM KOMMENTÁR, XXXII. KÖNYV

Jelentik-e az eddig bemutatott szövegek azt, hogy Órigenész szemében pusztán szimbolikus aktusról van szó? A „szimbolikus” mai értelmében nem. Ennél

---

²⁸ Philón is hangsúlyozza azt, hogy ebből kell kiindulni az értelmezés kapcsán. ALEXANDRIAI PHILÓN: *Mózes élete*, Atlantisz, 1994, Budapest, II,224.

²⁹ *Cels* VIII,22.

³⁰ *Cels* VIII,23.

³¹ A kérdéstről lásd ELIZABETH ANN DIVELY LAURO: The Eschatological Significance of Scripture According to Origen, *Studia Patristica* 66 (2013) 83–102.

³² *HomNum* 16,9,2. (SC 442, 262). Hasonlóképpen a 23. homíliában azt hangsúlyozza Órigenész, hogy amíg a zsidók elfogyasztják az áldozati bárányt, addig Krisztus tanításának elsajátítására kell érteni az Ige testének evését, amelyet Jn 6,52 előír. Ez a szilárd étel, amely a Szentháromság valóságát megmutatja és a törvényekben eltakart valóságot felszínre hozza (*HomNum* 23,6, SC 461, 130).

jóval komplikáltabb a helyzet. A *János-evangélium kommentár* 32. könyvében Órigenész az utolsó vacsora témája kapcsán Júdás személyét, a neki adott kenyérdarab kérdését tárgyalja. A szövegből nyilvánvaló, hogy a Júdásnak átnyújtott bemártott kenyérdarab, falat vagy valamiféle isteni erőt tartalmaz, vagy éppen abban különbözik a többi tanítvány számára kiszolgáltattott kenyértől, hogy nem rendelkezik hasonló isteni erővel.

Az utóbbi lehetőség kapcsán ezt mondja Órigenész:

„Ekkor, a falat után bújt belé a Sátán, aki korábban nem volt képes belébújni, és még azzal egyidejűleg sem, hogy a sugallat az iskarióti Simon fiának, Júdásnak a szívébe került, hogy elárulja Jézust. Szerintem a falat odaadásakor cserébe kellett visszavennie tőle a neki adott magasabb rendű jót, mert méltatlannak bizonyult rá. Attól ugyanis, akinek nincs, *még azt is elveszik, amiről azt gondolja, hogy az övé.*³³ Mivel méltatlannak bizonyult, megfosztatott tehát a szóban forgó magasabb rendű jótól Júdás, és így lett hely ahhoz, hogy belébújjon a Sátán [...] amíg a nem bemártott kenyér a tiszta kenyér, amely önmagában véve tápláló, addig a Júdásnak adott falat nem kenyér volt és nem is mártatlan falat, hanem bemártott falat annak számára, akinek a lelkében az Igéből származó, valamennyire belejutó kis darabka képes szétolvadni, hogy a falat után a Sátán belébújhatott.”³⁴

E szerint az értelmezés szerint az Igéből származó, az isteni előretudás folytán eleve mérsékeltén pozitív hatás – ezért van szó bemártott kenyérről és nem a többieknek nyújtott kenyérről – a befogadó rosszasága miatt elenyészik. Mégis, nincs kizárva az a lehetőség sem, hogy a Júdásnak adott kenyérdarab ugyanolyan jó hatású eucharisztikus táplálék, mint amit a többi tanítvány kapott. Ebben az esetben Órigenész szerint nem biztos, hogy Júdás megette a kenyeret. Mint mondja:

„Júdás talán nem is ette meg, mert a Sátán, amikor belébújt Júdásba, már hamarabb elébe vágva hasznát vette a falatnak, hogy Júdásnak ne szolgáljon javára a Jézus által adott falat. Ez ugyanis a fogyasztója számára hasznot hajtó erővel bírt, az viszont, aki egyszer Júdás szívébe sugallta, hogy árulja el a mestert, attól tartva, hogy a falat fogyasztása következtében a sugalmazó sugallata megghiúsul, és ezért elébe vágva ugyanabban a pillanatban, amikor Júdás elveszi a falatot, belébújt, s akkor, amikor Jézus azt mondja, *amit teszel, tedd meg gyorsan, Júdás elvette a falatot, azonnal kiment.* Így aztán nem képtelenség, hogy a

---

³³ Lk 8,18; vö. Mt 25,29.

³⁴ *CommJo* XXXII,281–283.

szöveg hely kapcsán elmondható a következő is: Ahogyan az, aki méltatlanul eszik az Úr kenyeréből és iszik a kelyhéből, saját ítéletét eszi és issza,³⁵ – mert a kenyérben és a kehelyben egyetlen magasabb rendű erő van jelen, amely a jobb magatartásúak számára a jót idézi elő, viszont a rosszabbaknak ítéletet okoz – ugyanúgy a Jézus által Júdásnak adott falat is egynemű volt a többi apostolnak eme szavakkal adottal: *vegyétek és egyétek*,³⁶ de számukra üdvösségül, Júdás számára viszont ítéletül szolgált, minthogy a falat után belébújt a Sátán.”³⁷

Láthatóan ebben a szövegben is lényegi szerepe van annak, ki milyen érülettel és verbális megnyilatkozás kíséretében fogyasztja az eucharisztia kenyerét. A *Contra Celsum* egyik megjegyzésében is föllelhető ez a két mozzanat: „Mi a mindenség Teremtőjének adunk hálát, és az adományokért történő hálaadás és imádság kíséretében esszük kenyerünket, úgyhogy ez az imádság révén egyfajta szent testté válik, és megszenteli azokat, akik helyes szándékkal fogyasztják.”³⁸

Ezek a szövegek mutatják, hogy az eucharisztia kenyere mint anyagi entitás nem egyszerűen semleges jele az Istenigének, hiszen akkor Órigenész nem látta problémát abban, hogy Júdás eszik-e belőle avagy sem. Nem is pusztán úgy részesül tiszteletben a kenyér, mint a kiváló lélek lakhelye, amikor – Órigenész szerint – a kiváló lélek iránti tiszteletet átvisszük a testre mint a lélek hordozójára.³⁹ Az eucharisztia kenyere isteni erőt tartalmaz. Az isteni erőnek sajátos intenzifikáló hatása van – elősegíti a jó és a rossz megerősödését és megnyilvánulását. Ez a hatás ugyanaz Órigenésznél, mint az isteni gondviselés működése és annak eredménye. Amint a fáraó szívének megkeményítése kapcsán mondja a *Peri arkhón* III. könyvében, a Nap sugárzása egyszerre olvaszt és megkeményít, az eső pedig egyszerre terem jó gyümölcsöt a jó földön és tövist vagy

---

³⁵ Vö. 1Kor 11,27–29.

³⁶ Mt 26,26.

³⁷ *CommJo* XXXII,307–309.

³⁸ *Cels* VIII,33.

³⁹ „Egyébiránt, ha tartózkodunk is néha a húsevéstől, nyilvánvalóan egyáltalán nem a lélek-vándorlást és a lélek értelem nélküli állapotba bukását vallókhöz, s nem is Püthagoraszhoz hasonlóan tesszük ezt, amikor tartózkodunk hús-testüktől. Amikor ugyanis csak az értelmes lelket tiszteljük, tudjuk, a szokásoknak megfelelően az ő eszközeire irányuló tisztelet áttevődik a sírboltra is. Az értelmes lélek lakása ugyanis megérdemli azt, hogy ne vessük el azt méltatlan módon és úgy, ahogyan ez az értelem nélküli lények esetében történik. Különösen áll ez a keresztényekre, akik meg vannak győződve arról, hogy az a tisztelet, amit azon test irányában tanúsítanak, amelyben egykor értelmes lélek lakozott, visszahárul arra a lélekkel bíró illetőre, aki az ilyen eszköz segítségével szép küzdelmet folytatott.” *Cels* VIII,30.

bojtorjánt.⁴⁰ Az isteni erő szellemi karakterén kívül azonban van fizikai jellege is. Ez legnyilvánvalóbb módon a csodákban, a rendkívüli eseményekben jelentkezik, de egyszerűbb esetekben is felmutatható. A Sátán, miután belébújt Júdásba, nem maradhatott egy teremben Jézussal Órigenész szerint. Az erő, a *dünamisz* egyben csodás megnyilvánulás, és a ráolvasás csodás hatásához hasonlítja teológusunk a rétegezett üzenetet tartalmazó keresztény igehirdetést.⁴¹ A kor közfelfogásának megfelelően Órigenész szerint is létezik természetes mágia, varázslás. Az isteni erő és ennek hatása hasonlít a természetes mágiára, legalábbis úgy, ahogyan a kutya hasonlít a farkához,⁴² de az előbbi jellemzője az univerzális jóság, az erényhez való hozzásegítés, a jó gondviselés, szemben a tilalmas mágiával és a varázslással.⁴³ A csodatevés természetes fizikai folyamatként áll előttünk. Jó példa erre a *János-evangélium kommentár* egy passzusa, ahol Órigenész leírja, hogyan támasztotta fel Jézus Lázárt: „Miután hálát adott az Atyának, erős hangot alkalmazva erőt (*dünamisz*) töltött Lázárba, és az erős hangra azért volt szükség, mert Lázár még tompa hallású volt, s így lehetett kihívni a sírból.”⁴⁴ Ebben a leírásban megfigyelhetünk egy aktív és egy passzív komponenst. Az isteni erő aktív, az „erős hang” fizikai jelenség, a halott Lázár a teljességgel passzív befogadója az isteni hatásnak. Másutt egy ettől eltérő képpel találkozunk: két isteni aktivitás összetalálkozása történik meg, és a Jézus Krisztusból áradó erő arányos a befogadó képességéhez. Jó példa erre a vérfolyásos asszony esete. A *Párbeszéd Hérakleidésszel* című dokumentumban Órigenész arról szól, hogy az asszony isteni érintéssel érintette meg Jézust, azaz a fizikai érintéssel analóg szellemi érintéssel. „Mivel ilyen érintéssel érintette, ezért Jézus ereje átáradt az ő isteni érintéséhez. Ezért szól így: *Ki érintett meg? Mert*

---

⁴⁰ *Princ* III,9–10.

⁴¹ „Ha azonban a Kelszosz által közönségesnek mondott beszédek kapcsán belátjuk, hogy ezek mintegy erővel telt ráolvasások, és azt látjuk, olyan beszédek, amelyek megszámlálhatatlan tömeget rendezetlen életről felettebb rendezetre térítenek, a jogtalankodót becsületesebb életre, a féltősöket és gyávákat olyannyira erős lelkiüetüekké változtatnak, hogy a szerintük helyes vallás érdekében még a halált is megvetik, akkor hogyan is nem fogjuk joggal csodálni a bennük lévő erőt? Ugyanis azok *tanítása*, akik ezeket kezdetben hirdették és azon iparkodtak, hogy megalapítsák Isten egyházát, de *igehirdetésük* is, olyan rábeszélő erővel bírt, amely más volt, mint amelyet Platón vagy más filozófusok bölcsességére rábeszélve hirdettek, mert ezek emberek voltak, s nem birtokoltak egyebet, csak emberi természetet. A Jézus apostolai által használt *bizonyítást* azonban Isten adta, *lélektől és erőtől* való hitele.” *Cels* III,68.

⁴² *Cels* II,51.

⁴³ *Cels* III,33–34; 42, VI, 39.

⁴⁴ *CommJo.* XXVIII,52.

éreztem, hogy erő áradt ki belőlem.”⁴⁵ Az alexandriai teológus részletesebben tárgyalja ezt a kérdést a *Máté-evangélium kommentárban*: „És talán ahogyan az anyagi dolgok esetében léteznek bizonyos dolgokban egyfajta természetes vonzás (*phüsziké holké*) más dolgok irányában, amint a mágnesben a vas iránt, és mint mondják, naftában a tűz iránt, ugyanúgy létezik vonzás az ilyen hitben az isteni erő irányában [...]”⁴⁶ Eme vonzáselmélet szerint interakciós viszony lép működésbe az isteni erő aktivizálódásakor, és az erő működése olyan, mint a fizikai mozgás és vonzás, hiszen Órigenész érintésről, tér-időbeli szituációról, erőcsökkenésről, annak mennyiségi változásáról beszél. Teológusunk gondolatai a mágiáról, a Jézus nevéhez és bizonyos héber tulajdonnevek, szavak és formulák csodás erejéről mind összhangban vannak iménti magyarázataival.⁴⁷ Órigenész szerint bizonyos nyelvi formulák képesek hatást gyakorolni a jelentésüktől függetlenül is. „[...] nem a dolgoknak megfelelő jelentések, hanem az artikulált hangok minőségei és sajátosságai rendelkeznek azzal az erővel, ami ezt vagy azt okozza bennük.”⁴⁸ Az alapeset azonban nem a ráolvasás vagy éppen az a csodás hatás, ami egy passzív – például beteg – személyben konverziót idéz elő, hanem a normál nyelvhasználat, nevezhetjük ezt performatív nyelvhasználatnak, amelyben a szavak jelentése – a szavakat kimondó beszélő szándéka – lényegi tényező. Ez egy aktív, azaz elfogadáson, egyetértésen alapuló együttműködés. A kereszteni tanításban rejlő erő tehát legtöbbször – és előrehaladottabb állapotban – a szavak jelentéséhez kapcsolódó jó érzület esetén bizonyul hatásosnak. Jézus szavai – következésképpen az eucharisztia szavai is – erővel teltek, ugyanakkor Órigenész szerint az eucharisztikus lakomában részesülő részéről a helyes érzület szükséges az üdvös hatáshoz.

4. EUCHARISZTIA A HOMÍLIÁKBAN

A homíliákban találkozunk olyan megfogalmazásokkal, amelyekben az eucharisztia kapcsán Krisztus testéről beszél Órigenész, és ezekben nincs szó olyas-

---

⁴⁵ *Párbeszéd Hérakleidésszel* 19,20–20,3; Lk 8,46.

⁴⁶ *CommMt* X,19.

⁴⁷ *Cels* I,24–25, V,45. Erről részletesebben: SOMOS RÓBERT: Órigenész a nyelv eredetéről és a nevek természetéről, in: D. TÓTH JUDIT – NAGY LEVENTE (szerk.): *„Szóljak bár emberek vagy angyalok nyelvén.” Az emberi és angyali létezés kérdései az ókeresztény korban*, *Studia Patrum* 10., Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2021, 107–122.

⁴⁸ *Cels* I,25.

miről, hogy a „test” szó átvitt értelemben lenne értendő. A legjellemzőbb a *Harminchetedik zsoltárhoz készült második homília*, amely csak Rufinus latin fordításában maradt ránk. A szövegrészlet a *bánkódni fogok bűnöm miatt* (Zsolt 37,2) verset magyarázza a híveknek a következőképpen:

„Vajon nyugodt vagy-e, amikor leked beteg és bűnök súlya kínozza, és vajon megveted-e a poklot, és vajon semmibe veszed-e és kineveted-e az örök büntetést? Jelentéktelen dolognak tartod Isten ítéletét, és semmibe veszed a téged figyelmeztető egyházat? Nem félsz magadhoz venni Krisztus testét és eucharisziához járulsz, mintha tiszta és rendes lennél, mintha nem lenne benned semmi méltatlanság, és mindeközben úgy véled, elkerülöd Isten ítéletét? Nem emlékszel az Írás szavára, miszerint *ezért van köztetek sok beteg és gyengélkedő, és elég sokan meghaltak?*⁴⁹ Miért gyengélkedők? Mert nem ítélik meg önmagukat, nem vizsgálják meg önmagukat, nem értik, mit jelent közösségre lépni az egyházzal, és mit jelent az oly nagyszerű és magasztos szentségekhez járulni. Úgy szenvednek, mint akik láztól szenvednek, akik egészséges ételt esznek, saját vesztüket okozzák. Róluk mondja az Írás, hogy *bánkódni fogok bűnöm miatt.*”⁵⁰

A szöveg egyértelműen arról beszél, hogy „Krisztus testét” veszi magához a hívő. Ugyanakkor számos ponton a korábban vizsgált órigenészi szövegekhez kapcsolható ez a homiliarészlet. A vizsgált *CommMt* XI,14-hez hasonló módon, csak éppen nem provokatív formában itt is idézi Pál Korintusiakhoz írt levelét az Úr vacsorájának helyes megünnepléséről, hogy alapos lelkiismeretvizsgálat nyomán lehet csak az eucharisziához járulni. Megtaláljuk itt a *János-evangélium kommentár* ama megfogalmazását is, hogy az eucharisztikus kenyér fogyasztása „[...] a jobb magatartásuk számára a jót idézi elő, viszont a rosszabbaknak ítéletet okoz”.⁵¹ Szó van azonban az „örök büntetés” fenyegetéséről is, amely kapcsán tudjuk, Órigenésznek a mélyebb értelmezése a végső állapotról nincs összhangban vele. Véleményem szerint a homília hallgatóságának szánt épületes megjegyzés ugyanúgy nem a teljes igazságot tartalmazza, mint a „Krisztus teste” fordulat az eucharisztia kapcsán.

Az eucharisztia és a szellemi értelemben történő evés Krisztus testéből, ivás Krisztus véréből gondolata jelenik meg a *Tizenötödik zsoltárhoz készült első homíliában*. A gondolatmenet záró mondata, amely jelzi, Krisztus számára étel és

---

⁴⁹ 1Kor 11,30.

⁵⁰ *HomPs* 37,2,6. (SC 411, 320), Zsolt 37,19.

⁵¹ *CommJo* XXXII,309.

ital az Atya, mutatja, nem a transzszubsztanciáció értelmében van szó evésről és ivásról:

„Az Úr az Üdvözítő örökresze és az ő kelyhe része. Mi pedig az Üdvözítőt isszuk és az Üdvözítőt esszük. Az Ige ugyanis élő kenyér, amely az égből szállt le,⁵² az *igazi szőlőtő*.⁵³ És nyilván nem arról van szó, hogy mivel esszük őt és az ő hústestét – amire ekként szólít fel minket: *ha nem eszitek a hústestemet*⁵⁴ – és mivel isszuk az ő vérét – ha egyszer engedelmeskedünk szavának: *ha nem isszátok a véretem*,⁵⁵ nem lesz élet bennetek – mintha bármi kárt szenvedne tőlünk az Üdvözítő. Az Ige ugyanis minden részében tökéletes marad, még ha esszük is őt, és minden részében tökéletes marad, még ha isszuk is őt. Ahogy tehát ő a mi ételünk és italunk – és ez az én vérem, az új szövetség⁵⁶ – és önmagáról mond ígéretet: *nem iszom ebből, amíg az újat nem iszom veletek az Isten országában*,⁵⁷ ugyanúgy az ő étele és itala az Atya.”⁵⁸ „Krisztus teste” hasonlóképpen kapcsolódik is és nem is az eucharisztiahoz egyéb homíliarészletekben. Ilyen szövegek a következők:⁵⁹

Homíliák a Leviták könyvéhez 13,3

„Ha a Leviták könyvének ezeket az előírásait⁶⁰ a misztérium nagyságára vonatkoztatod, rájössz, hogy annak a megemlékezésnek hatalmas az engesztelő hatása. Ha arra a kenyérre alkalmazod, amelyik az égből szállt alá, és életét adja ezért a világot,⁶¹ megérted, hogy ő az a kített kenyér, akit Isten rendelt a hit által való engesztelésül az ő vérében.⁶² És ha arra a megemlékezésre gondolsz, amelyről az Úr mondja: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*,⁶³ akkor belátod, hogy egyedül ez az a megemlékezés, amely megadja az embereknek az Istennel való kiengeszt-

---

⁵² Jn 6,51.

⁵³ Jn 15,1.

⁵⁴ Jn 6,53.

⁵⁵ Jn 6,53.

⁵⁶ Mt 26,28.

⁵⁷ Mt 26,29.

⁵⁸ HomPs 15,1,9.

⁵⁹ A következő szövegek kapcsán köszönettel tartozom Heidl Györgynek, aki rendelkezésre bocsátotta az eucharisztia témáját érintő Órigenész-homíliák szövegrészleteinek kéziratos fordítását.

⁶⁰ Vö. Lev 24,5–9.

⁶¹ Vö. Jn 6,33.

⁶² Vö. Róm 3,25.

⁶³ 1Kor 11,25.

telődést. Ha nagyobb gonddal emlékezel meg az egyházi misztériumokról, a törvény előírásaiban felismered az eljövendő igazság előképét.”⁶⁴

Homíliák a Kivonulás könyvéhez 13,3

„Ti, akik részt szoktatok venni az isteni misztériumokon, tudjátok, hogy amikor az Úr testét magatokhoz veszitek, mekkora gondossággal és tisztelettel övezitek, nehogy egy darabka is a földre hulljon a megszentelt adományokból. Vétkesnek tartjátok magatokat, mégpedig joggal, ha belőlük bármi is hanyagságból leesik. Ha a testét méltán vigyázzátok ekkora gonddal, miért lenne kisebb bűn a hanyagság Isten Igéjével kapcsolatban, mint testével?”⁶⁵

Homíliák a Számok könyvéhez 7,2

„Azelőtt a felhőben és tengerben rejtett módon volt jelen a keresztség, most viszont a maga közvetlenségében újjászületés a vízben és Szentlélekben. Akkoriban a manna rejtett módon volt eledel, most pedig a maga közvetlenségében valódi étel Isten Igéjének teste, amint ő maga mondta: *Az én testem valódi étel, és az én vérem valódi ital.*”⁶⁶

Homíliák Józsué könyvéhez 2,1

„Amikor látod, hogy a pogányok eljutnak a hitre, és felépül az egyház, az oltáron nem állatok vérére hintik szét, hanem *Krisztus drága vérére*⁶⁷ szentelik meg; amikor látod, hogy a főpapok és leviták nem bikák és kosok vérére szolgáltatják ki, hanem a Szentlélek kegyelme által Isten igéjét, akkor meg kell állapítanod, hogy Mózes után Jézus vette át és kapta meg a fővezérséget, de nem az a Jézus, aki Nave fia, hanem az a Jézus, aki Isten Fia.”⁶⁸

Ezekre a homiletikus szövegekre is jellemző, hogy nem az eucharisztia kapcsán fölvetődő kérdéseket tárgyalják, ezért alaposabb órigenészi vizsgálat számára nem kínálnak lehetőséget. Ezek is a hívők erkölcsi és vallási épülését célzó szövegek, amelyek nem tükrözik világosan Órigenésznek azt az elméleti állás-

---

⁶⁴ *HomLev* 13,3. (SC 287, 208.) (ford. Heidl György)

⁶⁵ *HomExod* 13,3. (SC 321, 386.) (ford. Heidl György)

⁶⁶ *HomNum* 7,2. (SC 415, 174.), Jn 6,56. (ford. Heidl György)

⁶⁷ Vö. 1Pt 1,19.

⁶⁸ *HomJos* 2,1. (SC 71, 116.) (ford. Heidl György)

pontját, miszerint az Ige testéről és véréől mint tanításról van szó az eucharishtiában, amelynek valóságos isteni erőt tartalmazó szimbóluma a kenyér és a bor. Utalások ezek, amelyeket többféleképpen is lehet magyarázni. A *Hetedik homília a Számok könyvéhez* és a *Második homília Józsué könyvéhez* szövegében Krisztus teste és vére vonatkozhat az Isten igéjére mint tanításra. Részben ezért is tekintem másodlagos jelentőségűeknek ezeket a homíliaszövegeket a kommentárokhoz képest. Mindenesetre fontos kiegészítések ezek az eucharishtiáról szóló órigenészi elgondolás felfejtése szempontjából, mert föl hívják a testi és szellemi valóság összetartozására és liturgikus szempont jogosultságára a figyelmet.